

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Social hållbarhet som mål i stadsutvecklingen

- Medborgardialogens roll i att uppnå det.

Social sustainability as a goal in urban development

- How dialogue with citizens can promote it.

Frida Nilsson

Social hållbarhet som mål i stadsutvecklingen- Medborgardeltagande roll i att uppnå det.

Social sustainability as a goal in urban development– - How dialogue with citizens can promote it.

Frida Nilsson

Handledare: Anna Peterson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Matilda Alfengård, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kursansvarig inst.: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Kurskod: EX0845

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2021

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: social hållbarhet, medborgardialog, hållbar utveckling, stadsutveckling, urban development, social ecuity, social sustainability, meborgardelaktighet, boendedelaktighet.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammandrag

Jag ämnar med denna uppsatsen att vidga min egen förståelse om vad social hållbarhet är samt vilka svårigheter och utmaningar som finns i samband med att använda social hållbarhet som mål inom hållbar stadsutveckling. Uppsatsen kommer inledningsvis ge en kortfattad redogörelse för begreppet hållbar utveckling och de nyanser som utmärker begreppet. Därefter kommer begreppet social hållbarhet att tas upp, samt olika tolkningar och förhållningsätt till begreppet lyftas. Vidare, med kunskap om dessa begrepp samt deras begränsningar, kommer begreppet social hållbarhet som mål inom stadsutveckling att granskas, varefter uppsatsen främst kommer begränsa sig till hur begreppet används inom stadsplanering i städer, samt hur det identifieras inom stadsutvecklingen. Därefter kommer begreppet medborgardialog att lyftas, med exempel på hur det kan främja parametrar för social hållbarhet, samt medförda risker. Utöver detta tillkommer bidrag från hur två svenska arkitektbyråer arbetar med medborgardialoger och uppföljning av socialt hållbarhetsmål. Slutligen, efter ovannämnda begrepp har lyfts och nyanserats tillräckligt för diskussionsändamål kommer social hållbarhet som mål inom stadsutvecklingen diskuteras, samt kopplas till vilken mån medborgardialogen kan främja det.

Abstract

With this thesis, I intend to broaden my own understanding of what social sustainability is and what challenges exist in relation to using social sustainability as a goal in sustainable urban development. The thesis will initially give a brief account of the concept of sustainable development and the nuances that characterize the concept. Thereafter, the concept of social sustainability will be addressed, and various interpretations and approaches to the concept will be raised. Furthermore, with knowledge of these concepts and their limitations, the concept of social sustainability as a goal in urban development will be examined, after which the thesis will mainly be limited to how the concept is used in urban planning in cities and identified in urban development. Thereafter, the concept of citizen dialogue will be raised, with examples of how it can promote parameters for social sustainability, as well as the risks involved. In addition, there are contributions from two Swedish architectural firms, giving examples of how one can work with citizen dialogues and follow-up on social sustainability goals. Finally, after the above-mentioned concepts have been raised and nuanced sufficiently for discussion purposes, social sustainability as a goal of urban development will be discussed, and linked to the extent to which the citizens' dialogue can promote it.

SAMMANDRAG	3
ABSTRACT	4
BAKGRUND	6
MÅL OCH SYFTE:	6
FRÅGESTÄLLNINGAR:	6
METOD OCH MATERIAL:	6
RESULTAT	9
1. HÅLLBAR UTVECKLING	9
1.1 DEFINITION OCH BAKGRUND AV HÅLLBAR UTVECKLING	9
1.2 DYNAMISKT BEGREPP	10
2. SOCIAL HÅLLBARHET	11
2.1 BEGREPP UTAN DEFINITION	11
2.1.1 Ett begrepp med flera dimensioner	12
3. PERSPEKTIV PÅ SOCIAL HÅLLBARHET INOM STADSUTVECKLINGEN	13
3.1. DEN HÅLLBARA STADEN OCH STADSUTVECKLINGEN	13
3.2 SOCIALA HÅLLBARHETEN I STADSUTVECKLINGEN	14
3.2.1 Förhållningsätt inom stadsplaneringen	15
3.2.2 Strategier	16
3.3 GÅR DET ATT MÅTA SOCIAL HÅLLBARHET?	17
3.3.1 Hållbarhetsanalyser av social hållbarhet	19
3.3.2 Indikatorer för social hållbarhet	19
3. MEDBORGARDIALOG	21
4.1 MEDBORGARE -MEDEL FÖR DEN SOCIALA HÅLLBARHETEN? FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.	
4.1 VAD ÄR MEDBORGARDIALOG?	21
4.1.1 Demokratisk?	22
4.2.2. Makt och inflytande	23
4.2.3 Utgå ifrån de boende	24
4.2.4 Vad utgör en god medborgardialog?	25
4.2.5 Uppföljning till dialogarbeten	26
4.2.5.1 Sweco	27
4.2.5.2 Dis/order	28
DISKUSSION	28
SAMMANFATTNING	33
VIDARE FORSKNING	34
KÄLLFÖRTECKNING	34

Bakgrund

Under min tid på landskapsarkitekturprogrammet på SLU har begreppet social hållbarhet lyfts som en viktig del av hållbar stadsutveckling samt hanterats i olika omgångar. Dock har jag saknat en djupare förståelse för begreppet samt haft önskan att undersöka de värden och definitioner som tilldelas det "sociala" i fråga. Denna uppsats kommer därmed granska social hållbarhet som mål inom stadsutvecklingen, samt undersöka huruvida medborgardialoger kan bidra till att främja den.

Enligt Thunström så kan social hållbarhet anses vara ett samlingsbegrepp eller ett begrepp som *"allt som på något sätt kan tolkas som "socialt" hamnar och som ofta blir så komplext att det slutar långt ner på prioriteringslistan i planerings och stadsutvecklingsarbetet"* (Thunström, 2015, s. 53). Begreppet social hållbarhet kan även förknippas med *"policy makers escapism"*, som betyder att beslutsfattare använder begreppet för att dölja eller förenkla en i realiteten komplex verklighet (From, 2011). I realiteten är social hållbarhet ett otroligt brett och mångfasetterat begrepp, vilket kan vara anledningen till det ibland blir svårdefinierat och lägre prioriterat i jämförelse med de andra hållbarhetsperspektiven-ekonomiska och ekologiska. Social hållbarhet ska i teorin ha samma position som de andra perspektiven, dock är detta inte alltid fallet i praktiken. Med hänsyn till detta, vill jag med denna uppsats undersöka och fördjupa mig i begreppet social hållbarhet, för att bättre förstå hur vi som planerare och aktörer i staden kan prioritera det. Samt synliggöra de positiva effekter som fås av att utgå ifrån och engagera invånarna i berörda områden, vid utformningen av olika utemiljöer.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att få ökad förståelse om social hållbarhet i stadsplanering. Vidare är syftet att undersöka vilka verktyg som finns för att arbeta med social hållbarhet

Frågeställningar:

Hur ser arbetet med social hållbarhet som mål inom stadsutvecklingen ut idag?

På vilket sätt kan medborgardialog bidra till att främja social hållbarhet?

Metod och material

I denna uppsats har en litteraturstudie samt två kvalitativa intervjuer använts för att besvara frågeställningarna.

Litteraturstudien har gjorts för att få en teoretisk inblick i hur social hållbarhet framställs som ett mål inom stadsutvecklingen och för att undersöka hur medborgardialogen kan stödja detta under planeringsprocessen. Den kvalitativa studien har gjorts för att komplettera

litteraturstudien med målet att ta reda på hur olika arkitektkontor arbetar utifrån begreppen ”social hållbarhet” och ”medborgardialog”.

Litteraturstudier

Urval av litteratur:

Litteraturstudien innefattar tryckta och elektroniska källor. I urvalet av de elektroniska källorna har jag huvudsakligen utgått ifrån ett fåtal nyckelord i mina sökningar, till exempel ”social hållbarhet”, ”medborgardialog”, ”hållbar utveckling”, ”social sustainability” och ”citizen participation”. Jag har sökt med dessa nyckelord i olika databaser för att hitta lämpligt material och sorterat dessa efter relevans och författarens akademiska bakgrund.

De tryckta källorna inkluderar *Medborgardialog - demokrati eller dekoration? – Tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplanering*, en antologi med tre redaktörer, Teresa Lindholm, Sandra Olieveri e Costa och Sofia Wiberg. Framförallt har jag använt kapitlet ”Gemenskap i den hållbara staden - social hållbarhet och medborgarinflytande”, skrivet av Moa Thunström som är doktorand inom Samhällsgeografi och forskare på KTH. Av de källor som Thunström utgår ifrån har jag valt ut de som återgivit relevanta perspektiv på social hållbarhet samt medborgardialog. Dessa källor har jag sedan tolkat utifrån primärkällorna.

Slutligen är urvalet av den litteratur som har hanterats i uppsatsens teoretiska del, såväl urvalet av de arkitektbyråer som granskats i kompletterande syftet, avgränsade till europeiska och amerikanska källor.

Intervjuer

Urval av respondenter:

För att avgränsa vilka arkitektbyråer som ansågs vara lämpliga att kontakta, granskade jag olika arkitektbyråers hemsidor för att undersöka om de nämner ”social hållbarhet” eller ”medborgardialog” på något sätt i sin arbetsmodell på hemsidan. Huvudsakligen har jag letat efter kontor som haft ett projekt där de har arbetat med både social hållbarhet som mål och medborgardialog. Detta gjordes i syfte att få ett så brett svarsunderlag som möjligt till min uppsatts och för att byrån ska kunna ge ett så kvalitativt svar som möjligt.

Jag valde ut sex arkitektbyråer och kontaktade respektive kontaktpersoner över mail, informerade dem om att jag skriver en kandidatuppsats om social hållbarhet och medborgardialog, samt mitt intresse för deras verksamhet. Därefter frågade jag dem om de ville svara på en kort fråga antingen via telefon eller mail, där frågan löd:

"Går ni som arkitektbyrå på något sätt in efter ett projekt är utfört och har en uppföljning om de satta målen rörande social hållbarhet eller de boendes önskemål har uppnåtts, och i så fall hur?"

Av de sex personer som kontaktades återgav två svar på frågan. Svaren skickades via mail och därmed transkriberades de ej. De svar som har getts på frågemallen har sedan hanterats i kontext av det som står inom ämnet på deras hemsida. Jag har också beaktat hur frågans formulering kan medföra vissa begränsningar i hur man bör tolka svaren.

Källkritik

Urvalsstorleken av informanter till intervjumomentet, samt de intervjusvar som har hanterats i denna uppsats är allt för begränsad för att det ska kunna ligga till grund för generella slutsatser. Istället får de hanteras som komplement och tillägg till den information som står på diverse byrås hemsida. Informationen från de olika hemsidorna har tilläggningsvis hanterats källkritiskt, då arkitektbyråer är kommersiella företag som säljer sina tjänster. Tilläggningsvis hade uppsatsens stärkts av att kritiskt granska några av de projekt som nämnda arkitektbyråerna utfört, samt undersöka till vilken grad de är socialt hållbara.

Resultaten från litteraturstudien hade stärkts av att inkludera mer aktuella källor, framförallt de som berör hur stadsplaneringen förhåller sig till begreppet social hållbarhet, därav mångabland annat Boverket, 2010 är över 10 år gamla. Det är möjligt att de strategier och tendenser som fanns inom socialt hållbar stadsutveckling för 10 år sedan har utvecklats och inte ser samma ut idag. Resultaten har utvärderats med detta i åtanke.

Resultat

1. Hållbar utveckling

För att kunna använda begreppet social hållbarhet behöver man först förstå begreppet hållbar utveckling och vad det i själva verket innebär att någonting är ”hållbart”. Nedan, förklaras därmed begreppets definition, bakgrund, nyanseringar och utmaningar.

1.1 Definition och bakgrund av hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling fick sin stora internationella spridning först år 1987, när Världskommissionen för miljö och utveckling, även kallad Brundtlandkommissionen, lanserade begreppet i den så kallade Brundtlandsrapporten, *Our Common Future*. (Globala målen, 2021) I denna rapport gjorde kommissionen följande definition av begreppet ”*En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra framtida generationers förmåga att tillfredsställa sina egna behov*” (WCED, 1987, s. 41). Denna formuleringen uppstod från kommissionens fastställande att ekonomiskt tillväxt och social utveckling förblir omöjligt om detta görs på bekostnaden av miljön och jordens naturresurser. Kommissionen menar att all tillväxt och utveckling måste ske utifrån jordens villkor. (WCED,1987)

Utifrån detta utvecklades begreppet senare till att bestå av tre dimensioner: ekonomisk, ekologisk, och social hållbarhet. (Globala målen, 2021). Hållbar utveckling uppstår när ekonomiska, ekologiska och sociala dimensioner av hållbarhet är tillgodosedda och sker inom ramarna av varandra. Dimensionerna är i resultat av detta beroende av varandra - något kan inte vara hållbart om inte alla tre dimensionerna uppfylls. Dessa tre dimensioner illustreras ofta som pelare som utgör bärkraften för ett hållbart tillstånd (From, 2011) eller som sammanflätade sfärer, för att understryka vikten av att inte se dem som separata företeelser (Hedenfelt,2013)

Dessa är bara ett utdrag av alla de olika systemmodeller som utvecklats för att förklara hållbar utveckling. I nuläget är Agenda 2030 det största och mest välkända exemplet på en global handlingsplan där man arbetar utifrån de tre hållbarhetsdimensionerna. I Agendan har FN tagit fram 17 globala mål som ska leda till ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet världen över samt avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa och lösa klimatkrisen (Globala målen, 2019).

Utmaningen med handlingsplaner och policydokument som dessa, är dock att övergripande och allomfattande mål sällan är enkla att översätta till handgripliga och genomförbara mål. (From, 2011). Likväl har kritik riktats mot den gamla definitionen av hållbar utveckling, inom det såväl svenska som internationella forskningsområdet, eftersom den gamla definitionen av begreppet anses otillräckliga och oanvändbara i forskningsbruk om man inte även specificerar i vilket sammanhang och i vilken situation man använder det. (From, 2011)

(Boverket, 2010). Exempelvis kan man ställa sig frågor, För vem blir det hållbart? Vilka behov? Och vilken utveckling? From, (2011). Därför är det viktigt att kontextualisera hållbarhetsbegreppet menar Lena From i forskningsöversikten ”*Hållbar stadsutveckling*”:

”När så inte görs riskerar de att reduceras endast till värdeord, vilka är av begränsad nytta för såväl forskare som praktiker och beslutsfattare.” (From, 2011, s.19)

Vikten av att kontextualisera hållbarhetsbegreppet samt dess beståndsdelar utvecklas ytterligare senare i uppsatsen; dock kommer huvudfokus i denna uppsatsen ligga på det sociala perspektivet av hållbarhet.

1.2 Utveckling av begreppet

Tuija Hilding-Rydevik, professor inom miljöanalys och föreståndare för Centrum för biologisk mångfald på SLU, skriver om hållbar utveckling i sin text ”*Hållbar utveckling - en dimridå?*” i boken *Spelet om staden, 2005*. I texten liknar Hilding-Rydevik begreppet hållbar utveckling med det statsvetenskapliga begreppet demokrati. Hon menar att begreppet hållbar utveckling liksom begreppet demokrati, igenomgår konstant utveckling, prövas och omformuleras i takt med att vår tid förändras (Hilding-Rydevik, 2005). Följande citat beskriver hennes syn på begreppet:

”Vi är på väg att skapa och utveckla begreppets idéinnehåll, liksom de sociala, tekniska och ekonomiska lösningar som krävs för att formulera målet och för att ta oss dit” (Hilding-Rydevik, 2005, s. 69).

Liksom begreppet demokrati, är begreppet hållbar utveckling dynamiskt och utvecklas i takt med samhällets och vetenskapens krav och förändringar. Dock tillägger Hilding-Rydevik att den senare hotar att tillskriva det innehåll som intressenter själva vill att den ska ha, då begreppet ännu är relativt ungt jämfört med demokratibegreppet och har en stor anpassningsbarhet, vilket ger utrymme för misstolkningar och missbruk (Hilding-Rydevik, 2005).

Eva Hedenfelt menar samtidigt att begreppets ”luddighet” anpassningsbarhet är en del av dess styrkor. I sin rapport *Hållbarhetsanalys av städer och stadsutveckling*, skriver hon:

”Det är ett dynamiskt begrepp som behöver kunna vara lika komplext och dynamiskt som samhället vi lever i för att vara effektivt: Samhällen och deras miljöer; teknologier och kulturer; förhoppningar och värderingar – allt detta förändras och utvecklas, vilket ställer krav på ett samhälle som kan hantera sådana förändringar för att vara långsiktigt hållbart” (Hedenfelt, 2013, s.13)

Världen består av dynamiska och komplexa system som i sin tur integrerar med varandra på svårförutsägbara sätt. Något som anses vara hållbart nu, behöver nödvändigtvis inte vara det om 5, 10 eller 50 år. Därför är det viktigt att vara beredd på att omvärdera vad som anses vara hållbart, samt bygga samhällen och system som är redo för detta. (Hedenfeldt, 2013). Detta skapar en spänning mellan flexibilitet och stabilitet. Ibland krävs det flexibilitet för att lyckas uppnå ett stabilt tillstånd längre fram, samt ett hållbart och uthålligt samhälle (Olsson, 2012).

Till följd av detta, bör skillnaden mellan hållbar utveckling och att någonting är hållbart belysas. Hållbarhet bör ses beskriva ett tillstånd eller ett mål och hållbar utveckling som processen som strävar efter att uppnå dessa tillstånd och mål (Hedenfeldt, 2013). Hållbar utveckling kan i detta avseende ses som ett orienterande begrepp eller som ett begrepp som pekar på en möjlig framtid och riktning. Dock problematiserar Sören Olsson, professor inom socialt arbete vid Göteborgs Universitet, utvecklingsbegreppet i detta avseende och menar att *"Det anger att något ska bli bättre, kanske att ett högre stadium som mänskligheten tidigare inte sett ska uppnås."* (Olsson, 2012, s.2). Olsson menar att en sådan tillväxtideologi går att applicera i förhållande till de ekonomiska villkoren men blir problematisk vid applicering till de ekologiska och sociala villkoren och följer upp med citatet: *"Går vi verkligen mot högre sociala nivåer – eller miljömässiga sådana, annat än i begränsade avseenden?"* (Olsson, 2012, s.2).

Detta belyser spänningar mellan de ekonomiska, ekologiska och sociala perspektiven av hållbarhetsbegreppet. Likaså vilka termer och mått som används för att mäta hållbarhet (Olsson, 2012). Hur man bedömer och analyserar hållbarhet är något som kommer utvecklas senare i uppsatsen.

2. Social hållbarhet

Social hållbarhet är idag ett vanligt begrepp inom samhällsplaneringen. (Hedenfeldt, 2013; Olsson, 2012) Detta avsnitt kommer lyfta ett antal av de övergripande perspektiv och förhållningssätt som förekommer i vetenskapliga källor kring begreppet.

2.1 En svårdefinierat begrepp

I detta avsnitt undersöks vad social hållbarhet definieras som i olika sammanhang.

"Det sociala" som begrepp är mångtydigt, svårsmätbart och politiskt, men samtidigt beteckning för sådant som medborgare och boende ofta berörs av och bryr sig om. Detta är i sig en viktig anledning till att undersöka vad social hållbarhet ges för mening i olika sammanhang. " (Thunström, 2015, s. 54)

Likt "det sociala" är social hållbarhet ett komplext och mångfasetterat begrepp som beroende på situation och sammanhang ges olika meningar och uppfattningar (Hedenfeldt,

2013; Olsson, 2012; From, 2011). För att förtydliga, kan det sociala hållbarhetsperspektivet omfatta allt från social rättvisa - yttrandefrihet, jämlikhet och rätt till vård, till samhällets egen förmåga att lösa problem och utmaningar, exempelvis samhällets förmåga att bekämpa och förhindra fattigdom (Dempsey et al, 2009). Social hållbarhet kan även röra sig om upplevelser och känslor, exempelvis den upplevda tryggheten i ett område eller känslan av tillhörighet på en plats (Hedenfelt, 2013).

Social hållbarhet är nyansrikt begrepp, av denna anledning specificerar samtliga forskare inom området sällan dess definition. Däremot finns en mängd skrivet material som diskuterar de värdeladdningar, dimensioner och teman som begreppet anses vara uppbyggt av (Olsson, 2012). Eftersom begreppet är så mångfacetterat saknas en tydlig mätstock: *”det finns ingen socialdioxid, motsvarande koldioxid, som kan användas för att förstå social hållbarhet i en enda dimension.”* (From, 2011, s.11). Det är varken en absolut eller en konstant; det är ett begrepp som ändras över tiden (Dempsey, et.al, 2011). Vid hållbarhetsanalyser är det vanligt att man talar om sociala värden, eller mer direkt, indikatorer för social hållbarhet (Hedenfelt, 2013). Vad detta innebär kommer vi ta upp senare i uppsatsen.

2.1.1 Ett begrepp med flera dimensioner

Även om social hållbarhet definieras på olika sätt inom forskningen och annan praktik så råder det en viss konsensus angående de nyanser av hållbarhet som bör tas i beaktning vid användning av begreppet (Gustavsson & Elander 2010).

”Frågan om social hållbarhet skall inte bara ställas abstrakt, man måste också ställa frågorna hållbar för vem, på vilken nivå, i vilket tidsperspektiv och i vilket sammanhang med avseende på grundläggande frågor som plats, klass, kön och etnicitet” (Gustavsson & Elander 2010, s.10).

Dessa nyanser av social hållbarhet kan användas för att enklare förstå begreppets olika definitioner i olika sammanhang och dess begränsningar (ibid.) När det talas om begreppet som en form av utveckling, så sätts exempelvis tidsaspekten och rumsaspekten ofta i relation till varandra. Inte minst i frågan om hur uthålligt ett system är, men även vid utvärdering över vilka värden som är viktiga att bevara, vilka system som är känsliga för förändringar och vilka som behöver utvecklas. (Olsson, 2012). Något som är socialt hållbart idag, behöver inte nödvändigtvis vara det vid ett senare tillfälle. Samhällen, städer och grannskap förändras kontinuerligt, inte bara i fråga om rumslighet utan även i fråga om värderingar och behov. Likaså kan en planeringsinsats för att förbättra social hållbarhet i ett område, försämra eller minska de insatser som görs i ett annat område och som resultat skapa resursmässiga klyftor (From, 2011). I denna bemärkelse så tar även ett antal forskare upp maktperspektivet som en viktig dimension av social hållbarhet, inte minst i frågan om vem som har makten att delta i samhällsplaneringen, men även vem som har makt att definiera vad social hållbarhet innebär. Maktperspektivet är även starkt kopplat till det participativa perspektivet – samverkan och deltagande (Hedenfelt, 2013).

Trots det faktum att begreppet är svårdefinierat, så understryker många forskare begreppets viktiga roll i att synliggöra viktiga sociala frågor i våra samhällen, exempelvis, rättvisa, jämlikhet och delaktighet (From, 2011). För att förstå vad social hållbarhet egentligen innebär är det viktigt att kontextualisera begreppet ytterligare.

3. 3. Perspektiv på social hållbarhet inom stadsutvecklingen

Vad kännetecknar en socialt hållbar stad? Detta avsnitt kommer huvudsakligen fokusera på social hållbarhet utifrån ett urbant perspektiv, samt lyfta hur begreppet används på olika sätt inom stadsutvecklingen. Som tidigare nämnt är den sociala hållbarheten ett mer svårdefinierat begrepp till skillnad från den ekonomiska hållbarheten och den ekologiska hållbarheten och kräver ett bredare undersökningsspektrum inom just stadsutvecklingen (Thunström, 2015).

3.1. Den hållbara staden och stadsutvecklingen

Staden, uppbyggd av en mängd olika delsystem och komponenter, utgör en viktig arena och centralt perspektiv för dagens hållbarhetsarbete (Hedenfelt, 2013). Exempelvis uppmärksammar Agenda 2030 städernas roll i att bidra till hållbar utveckling, utifrån såväl lokalt som global kontext (Globala målen, 2019). Forskare inom områden lyfter ofta den urbana hållbarheten som något som sker på såväl makronivå – regionalt, som i staden (From, 2011; Olsson, 2012, Hedenfelt, 2013), som mikronivå - urbana enheter, stadsdelar, grannskap och projekt (Dempsey et al., 2009; Littiger & Grissler, 2005; Thunström, 2015; Hedenfelt, 2013).

I den rådande stadsplaneringsdiskursen råder ingen konsensus över hur den ”hållbara staden” ser ut eller hur den ska realiseras (Hedenfelt, 2013; From 2011). Likt hållbarhetsbegreppet finns ingen färdigställd plan på hur politiker eller planerare ska gå tillväga för att i praktiken realisera en fullkomligt hållbar stad och forskare inom området är skeptiska om en sådan stad någonsin överhuvudtaget kommer att existera. Fortsättningsvis är begreppet hållbar stadsutveckling även lika mångtydigt som hållbarhetsbegreppet, där ”*allt som händer i staden skulle kunna sägas vara stadsutveckling på ett eller annat sätt.*” (Hedenfelt, 2013, s. 7). Hedenfelt poängterar att utvecklingen av en stad både kan ses ske ovanifrån genom politisk styrning via lagreglerade offentliga beslut, såväl underifrån med stadsinvånarnas flöden och användning av de offentliga rummen som styrmedel för var beslutsfattare investerar resurser och insatser. Därmed blir den hållbara stadsutvecklingen inte endast en fråga om hur man bedriver den fysiska stadsplaneringen, men även hur invånarnas livsstilar och användning av stadsrummen styr utvecklingen i staden (Hedenfelt, 2013).

Mellan år 2008-2012 tillsatte den rådande svenska regeringen en delegation för hållbara städer. Delegationens uppdrag var att undersöka eventuella hinder för hållbar stadsutveckling, samt identifiera olika förslag och åtgärder till dessa. I rapporten *Femton hinder för hållbar stadsutveckling*, lyfter Delegationen för hållbara städer *Ohållbara livsstilar och beteenden* som två huvudsakliga utmaningar för hållbar utveckling och betonar att stadsplanerare och

beslutsfattare behöver kombinera olika incitament och insatser för att underlätta eventuella livsstilsförändringar. (Delegationen för hållbara städer, 2011)

Enligt rapporten är en alltmer uttalad ambition inom området att utvecklingen i staden ska utgå ifrån människan. Med detta menar rapporten att stadsutvecklingen bör:

”Utgå från hur människor upplever och använder den fysiska miljön och hur den kan göras tryggare, trivsammare, attraktivare och mer ekologiskt hållbar. En hållbar stadsutveckling förutsätter att människor kan försörja sig, utveckla meningsfulla relationer och påverka sin situation och lokala beslut.”
(Delegationen för hållbara städer, 2011, s.11)

Med detta menar rapporten att utvecklingen behöver ske i en riktning som inte äventyrar människors förmåga att tillfredsställa sina grundläggande behov, samt förmåga att påverka sin livssituation. Brist av sådan menar man riskerar att bidra till såväl minskad gemenskap i samhället som ökad otrygghet och brottslighet. Med hänsyn till detta, menar rapporten att inte tillräckligt mycket hänsyn tas till de värden som relaterar till människors livskvalité i de besluts och planeringsunderlag som görs idag och att det behöver utvecklas bättre verktyg för att synliggöra och lyfta upp deras betydelse (Delegationen för hållbara städer, 2011).

3.2 Sociala hållbarheten i stadsutvecklingen

Av vad litteraturen har att visa, är det inte ovanligt att se att de sociala dimensionerna av hållbar utveckling prioriteras mindre, tvärt emot vad en mängd olika nationella lagstiftningar, mål och konventioner betonar (Nyström & Tonell, 2012; Thunström, 2015; From, 2011). Dock menar andra källor från samma tid att stadstudier börjat ta mer hänsyn till den sociala aspekten av hållbarhet (Ghahramanpouri et. al, 2013). Oberoende lyfter dock ett flertal forskare det finns stora kunskapsluckor om hur man ska omsätta den sociala hållbarheten till mål och praktisk handling i stadsutvecklingen (From, 2011).

Med hänvisning till ovanstående förekommer det ett flertal olika utgångspunkter och förhållningsätt i relation till social hållbarhet i stadsutvecklingen. Vid bedömning av social hållbarhet blir det därför viktigt att särskilja på de olika betydelser och värden som tilldelas det ”sociala” när man talar om social hållbarhet i staden, samt att skilja på när man arbetar med social hållbarhet som ett tillstånd eller som del av en långsiktig process (From, 2011; Hedenfelt, 2013; Boverket, 2010). Den sistnämnda utgångspunkten betonar även Sveriges kommuner och landsting (SKL) i sin arbetsmodell för begreppet:

”En socialt hållbar stadsutveckling ska i detta sammanhang ses som både en process och ett tillstånd. Långsiktigt handlar det om processer som formar de sociala villkoren för framtida generationer. Som tillstånd handlar det om konsekvenserna för det sociala och ekonomiska livet idag.” (SKL, 2010, s. 21)

Detta lyfter även Boverket, med bakgrund av vikten av att bland annat beakta socioekonomiska konsekvenser av diverse förslag eller insatser för social hållbarhet i ett område. Det socioekonomiska läget, kan i detta fall ses som ett exempel på ett ”socialt” tillstånd. (Boverket, 2010) Utifrån ett stadsutvecklingsperspektiv, karaktäriseras hållbar stadsutveckling närmast som en utveckling som sker i form av olika förslag, insatser och projekt på olika nivåer och skalor. Dessa har dock som regel ett slutdatum, och är värda att analyseras utifrån ett hållbarhetsperspektiv, eftersom hållbar utveckling i sig inte har ett slutdatum utan är en långsiktig process som kontinuerligt utvecklas i en hållbar riktning (Hedenfelt, 2013).

3.2.1 Stadsplaneringsperspektiv

Utifrån ett stadsplaneringsperspektiv, menar Sören Olsson att den sociala hållbarheten i en stad kan handla om välfärd, med andra ord en individs möjlighet att leva ett gott liv, känna tillhörighet, glädje och mening i tillvaron. Dessa möjligheter, menar Olsson, är både kopplade till politiska åtaganden som exempelvis boende, arbete, utbildning och inkomst. Men även fördelningar av *de goda villkoren* - att välfärden är rättvist fördelad. (Olsson,2012). Dempsey et. al hävdar att den sociala hållbarheten är det som ”sker” och upplevs av människor i sin livsmiljö, utifrån ett stadplaneringsperspektiv delar han upp social hållbarhet i två undergrupper; *social rättvisa* och *samhällets uthållighet*. Social rättvisa kan kortfattat beskrivas som en rättvis fördelning och tillgång till tjänster, faciliteter och möjligheter inom ett samhälle, som i sin tur påverkas av den så kallade fysiska livsmiljön. Samhällets uthållighet syftar på en övergripande hållbarhet inom samhället och hör exempelvis samman med *platsidentitet*, *trygghet* och förekomst av *sociala nätverk* inom grannskapet, så kallade sociala förutsättningar. Dempsey et.al menar att goda sociala förutsättningar och tillgången till en god fysisk livsmiljö är det som främjar en positiv och socialt hållbar utveckling i en stad. Dempsey et.al argumenterar att det trygga och inkluderande samhället, med en känsla av samhörighet, stabilitet och ”kvarboendekultur” är en bra början på ett socialt hållbart samhälle. I ett försök att sammanfatta olika sociala aspekter som påverkas av den byggda miljön, tog Dempsey et.al. fram fem sammanhängande och omdiskuterat mätbara sociala aspekter (Dempsey, et.al, 2009).

- *Sociala nätverk/Social interaktion i samhället*
- *Deltagande i nätverk i samhället*
- *Stabilitet i samhället*
- *Stolthet/hemkänsla*
- *Säkerhet och trygghet.*

Sociala nätverk formas av de sociala band som existerar mellan boende i ett samhälle och lägger grund för en individs ”sociala kapital”. (ibid.) Socialt kapital skapas av socialt deltagande och engagemang i samhället och i de olika sociala nätverken, frånvaro av engagemang och deltagande i dessa nätverk sänker ens sociala kapital. Det råder ingen konsensus över vad det exakt är som lägger grund för ett stabilt samhälle, men vissa forskare menar att man kan mäta det i nivån av kvarboendegrad då det kan tolkas som ett mått på

trivselgraden. Individens upplevda känslor av stolthet över en plats kan anses vara något som fäster människor till en plats och lägger grund till den "bild" eller "känsla" man förknippar platsen med. Upplevd säkerhet och trygghet är också något som tas upp i koppling till hur den byggda miljön har en påverkan på sociala parametrar (Ibid).

Littig och Grissler menar att strävan mot social hållbarhet i samhällen kan liknas med människans strävan efter ett fungerande vardagsliv. Med andra ord, balans i den vardagliga behovstillfredsställelsen. Dessa behov syftar huvudsakligen på olika materiella behov, så som, kläder, en hälsosam miljö, bostad, vård, osv., men även sociala behov som utbildning, sociala relationer, fritid och självförsörjande. Författarna menar att dessa är basala behov som behöver tillfredsställas innan en individ tar för sig och utforma ett liv för sig själv i samhället (Littiger & Grissler, 2005).

Kulturgeografen Thomas Boren och arkitektforskaren Daniel Koch bygger vidare på denna syn i *Platser i praktiken och social hållbarhet: Hökarängen och andra små centrumbildningar i fokus* (2009). Författarna föreslår att social hållbarhet, inom ett planeringssammanhang och inom ett område, huvudsakligen handlar om att ta ett samlat grepp om hemmet, arbetet, transporten och de sociala aktiviteterna. Förhoppningen är att denna utgångspunkt i planeringen ska leda till att människor, tack vare möjligheten att tillgodose alla parametrarna som utgör ett fungerande vardagsliv, blir "självförsörjande" inom sin sociala tillvaro i området och därmed känner tillfredsställelse tack vare deras geografiska "platsnytta". Om en plats ses som välfungerande, socialt attraktiv och användbar bidrar detta till en positiv platsidentitet vilket i sin tur utgör en attraktiv "social arena" där man både kan se och ses av andra människor. Detta kan leda till en positiv effekt för den sociala hållbarheten. Om samhällsplaneringen inom ett område inte tillgodoser de parametrar i form av service och resurser som en individ behöver för att leva ett balanserat vardagsliv finns en risk att det på sikt kan leda till negativa konsekvenser i form av försämrad platsidentitet, segregation och minskat kvarboende (Boren & Koch, 2009).

3.2.2 Strategier för social hållbarhet i staden

I rapporten *Socialt hållbar stadsutveckling - en kunskapsöversikt* understryker Boverket att det finns flera olika infallsvinklar inom ämnet och att det är viktigt att skilja på social hållbarhet utifrån ett "hela-staden" perspektiv och social hållbarhet utifrån ett lokalt perspektiv. (Boverket, 2010).

I *Femton hinder för den hållbara stadsutvecklingen* lyfts *Ökad social och rumslig uppdelning i städerna*, som ett huvudsakligt hinder för hållbar utveckling. I denna bemärkelse lyfter delegationen den ökade segregationen i städer som ett av de största hoten mot en social hållbar stadsutveckling (Delegation för hållbara städer, 2012). Likaså talar Boverket, myndigheten för samhällsbygge, boende och planering, huvudsakligen om social hållbarhet inom stadsutvecklingen som "en utveckling av staden mot ökad integration och minskad boendesegregation" och att det behövs "medvetna utvecklingsinsatser som syftar till att främja integration eller motverka boendesegregation" (Boverket, 2010, s. 21). Inom ramarna

för sitt arbete, identifiera Boverket fem teman för att främja integrationen och arbeta mot en socialt hållbar stadsutveckling, dessa är:

Helhetssyn; att kombinera fysiska och sociala åtgärder samt se förändringen inom ett område som en del i den övergripande stadsutvecklingen.

Variation; i större bredd när det gäller funktioner, boendeformer och gestaltning

Identitet; att skapa förutsättningar för en positiv identifiering med sitt bostadsområde och ge detta en tydligare och mer positiv identitet utåt.

Samband; att länka samman olika delar av staden

Inflytande och samverkan; områdesförnyelser bör utgå från dem som bor i området, samt genomföras i samverkan mellan berörda aktörer.

(Boverket, 2010)

Dessa fem teman är huvudsakligen framtagna med målet att utveckla strategier för att utveckling av staden ska gå i en riktning som främjar integrationen och motverkar segregationen. Boverket menar att dessa teman även bör vara närvarande vid insatser för att överbygga segregation av såväl fysisk som socioekonomisk karaktär (Ibid). Begreppet social hållbarhet kan dock inte begränsas till endast dessa teman, de är snarare en indikation på att social hållbarhet bör eftersträvas både vid målsättningar för hållbarhet, såväl under arbetsprocesser för hållbarhet. Man bör utgå från att det finns flera olika konkreta åtgärder som kan ske på flera olika geografiska nivåer inom staden för att främja den sociala hållbarheten, såväl i den fysiska utformningen i form av upplevelser och inflytande (Thunström, 2015).

Ovannämnda perspektiv är omfattande exempel på förhållningssätt till socialt hållbar stadsutveckling. Nästa stycke kommer närmare undersöka hur man identifierar, analyserar och utifrån olika indikatorer, mäter social hållbarhet inom staden.

3.3 Att mäta social hållbarhet

Hur skapar vi oss en bild om vilka sociala frågor som är relevanta utifrån ett planeringsperspektiv? Detta avsnitt kommer sammanfatta de rådande teorier och diskussioner som finns inom forskningssamhället som handlar om hur man identifierar och mäter social hållbarhet i staden.

” (...) lika viktigt som det är att konkretisera vad social hållbarhet faktiskt betyder i olika sammanhang, lika viktigt är det att vara medveten om svårigheterna och bristerna i mått och indikationer.” (Thunström, 2015, s. 60)

Att måla upp en bild av den ekologiskt hållbara staden och argumentera för fördelarna med miljöförbättrande åtgärder är vanligt inom dagens stadsplanering, likaså är det vanligt att hitta incitament för varför man bör satsa på ekonomisk hållbarhet samt vilka resultat man kan förväntas se efter satsningar inom dessa två områden (Thunström, 2015). Social hållbarhet är jämförelsevis svårare att argumentera för och delvis befäst i individers subjektiva känslor, upplevelser och uppfattningar om livet i staden vilket är svårare att kvantifiera än ekologisk och ekonomisk hållbarhet (Olsson, 2012; Hedenfelt, 2013). Som tidigare nämnt kopplas social hållbarhet till de värden som ses främja människors livskvalité. De värden som kopplas till är bland andra hälsa, trygghet, rättvisa, jämställdhet och tillit - värden som delegationen benämner som ”mjuka” värden (Delegationen för hållbara städer, 2011). Social hållbarhet förknippas också med politiskt breda begrepp som, demokrati, jämlikhet och mänskliga rättigheter (From, 2011). Dessa är också svåra att kvantifiera och använda vid mätningar av social hållbarhet. Utifrån ett urbant utvecklingsperspektiv, tillägger även ett flertal andra författare att socialt hållbar stadsutveckling huvudsakligen innefattar områden som socialt kapital, social sammanhållning (Dempsey et.al, 2009), samt individers livskvalité och välbefinnande. (From, 2011).

I boken *Gemenskap i den hållbara staden - social hållbarhet och medborgarinflytande*, gör Moa Thunström en ansats att identifiera social hållbarhet utifrån olika perspektiv, samt diskutera begreppets mätbarhet. Detta gör hon bland annat utifrån Dempsey, Littiger och Grissler och Boverkets perspektiv på social hållbarhet. Enligt Thunström går det att identifiera vissa indikationer som kan vara av relevans i syftet att mäta social hållbarhet. Som exempel tar hon upp det Dempsey et. al, samt Littiger och Grisslers skriver om social hållbarhet och menar att författarna belyser viktiga indikatorer för social hållbarhet, dock betonar hon att dessa inte kan mätas kvantitativt utan dess värden snarare finns i betydelsen och vikten av den subjektiva upplevelsen. (Thunström, 2015).

En annan författare som drar paralleller till nämnda författares verk, samt indikatorer för social hållbarhet, är Eva Hedenfelt. I *Hållbarhetsanalys av städer och stadsutveckling: Ett integrerat perspektiv på staden som ett socioekologiskt, komplext system*, konstaterar författaren att Dempsey et.al syn på social hållbarhet som dels social rättvisa - rättvis tillgång till olika tjänster och sysselsättningar, samt dels samhällets uthållighet – trygghet och sociala förutsättningar, i sin tur kan användas som utgångspunkt i utvecklingen av olika indikatorer för social hållbarhet samt även för utvecklingen av länkindikatorer mellan de olika dimensionerna (Hedenfelt, 2013).

I *Femton hinder för hållbar stadsutveckling* talas det huvudsakligen om identifiering och mätning av social hållbarhet i form av ett behov av att ta fram rätt verktyg och metoder för att synliggöra de, enligt dem, mer mjuka värdena, i samhällsekonomiska kalkyler. Dock utvecklar de även genom att konstatera att:

”Allt kan inte mätas och värderas i ekonomiska termer. Även stadslivets omätbara värden måste ingå i förändringsprocessen och bli en del i de förslag

som arbetas fram. Detta förutsätter en planeringskultur där omätbara värden tas om hand tidigt i processen.” (Delegationen för hållbara städer, 2012, s.12)

Behovet rör sig alltså snarare om att likställa de sociala värdena med till synes mer kvantifierbara värden, samt synliggöra och argumentera för hur investeringar i dessa lönar sig långsiktigt (Delegationen för hållbara städer, 2012).

3.3.1 Hållbarhetsanalyser av social hållbarhet

Eva Hedenfelt lyfter hållbarhetsanalyser som en viktig metod för att avgöra om en stad verkligen går i en hållbar riktning. Hållbarhetsanalysen kan innefatta olika former av bedömningar, mätningar, övervakningar och utvärderingar utifrån olika indikatorer ”*som säger något om tillståndet eller förändringar i staden och dess utveckling*” (Hedenfelt, 2013, s. 25). Kortfattat kan hållbarhetsanalyser definieras som ett verktyg för att avgöra om olika politiska beslut, initiativ eller planeringsförslag är hållbara i större utsträckning och ifall de kommer att leda till ett mer hållbart samhälle. Ur denna aspekt är hållbarhetsanalyser mycket hjälpsamma vid utredning av konsekvenserna av en insats samt avgöra när ett beslut eventuellt inte leder till ökad hållbarhet, vilket är viktigt för sociala målsättningar i staden (Hedenfelt, 2013).

Som tidigare nämnt, bör man inte dela på de ekologiska, ekonomiska och sociala, dimensionerna av hållbarhet vid arbete mot social hållbarhet då de är sammanlänkade och beroende av varandra (From, 2011). Istället behövs en helhetssyn när man arbetar med sociala mål inom stadsutvecklingen, där fokus även bör ligga på att identifiera länkar mellan dimensionerna (From, 2011; Hedenfelt, 2013; Delegationen för hållbara städer, 2012). Vid hållbarhetsanalyser av städer är det därför viktigt att inte endast behandla ett perspektiv i taget, utan göra en integrerad ansats för att hitta länkindikatorer mellan dimensionerna och på så sätt få en realistisk uppfattning om synergier i staden samt kunna påvisa om det förekommer ojämlikheter mellan dimensionerna. I avseende av detta lyfter forskare inom området bland annat behovet av bättre ramverk för att studera staden som ett socioekonomiskt komplext system (Hedenfelt, 2013), samt ett mer övergripande behov av att granska vad den socioekologiska stadsutvecklingen innefattar (Bradley, et.al, 2015).

Med avseende av detta hävdar From att det finns en ”växelverkan” mellan de olika dimensionerna, som gör det viktigt att utveckla olika metoder och verktyg för att synliggöra synergier där emellan, såväl som för enskilda dimensioner (From, 2011).

3.3.2 Indikatorer för social hållbarhet

Indikatorer kan liknas med det närmsta beslutsfattare och planerare kommer en måttstock för sociala värden. (Hedenfelt,2013) Dessa kan bland annat användas för att besvara frågor om utvecklingen i staden går i en socialt hållbar riktning eller ej, samt indikera vilka insatser som behövs om den inte gör det. Vid politiska såväl praktiska målsättningar för social hållbarhet är

granskningar av indikatorer viktiga, både i förberedelsefasen och uppföljningsfasen. Vid utformningar av indikatorer för social hållbarhet kan en utgångspunkt vara att använda sig av så kallade *normativa principer*, principer för de olika normer som ska råda i en socialt hållbar stad, dessa principer tar sedan formen som kriterier eller mål för social hållbarhet. En sådan utgångspunkt kan i synnerhet vara hjälpsam vid indikatorer för sociala dimensioner då dessa, som tidigare skrivet, i många aspekter baserar sig på människors subjektiva känslor och tankar. Exempelvis kan trygghet, rättvis konkurrens och jämställdhet anses vara normativa principer för social hållbarhet (ibid.). Dock är det inte utan sin problematik för politiker och andra beslutsfattare att sätta mål kring dessa (Hedenfelt, 2013; Thunström, 2015)). Olika analysmetoder och indikatorer bör användas och kombineras beroende på målsättningar och kontext. Föresättningsvis kan indikatorer delas in i undergrupper av olika slag, exempelvis kan en indikator både vara av såväl kvantitativ som kvalitativ karaktär, dessutom skiljs *tillståndsindikatorer* från *förändringsindikatorer* (Hedenfelt, 2013).

Som tidigare nämnt uttrycks varken den sociala dimensionen eller den ekologiska dimensionen vanligtvis i monetära termer, vilket den ekonomiska dimensionen ofta gör. I avseende av detta så översätts sällan ”nyttan” av de sociala värdena till ekonomiska mått (Olsson, 2012). Med hjälp av socioekonomiska analyser kan dock försök göras att värdera olika sociala resurserna utifrån monetära värden, exempelvis olika samhällskostnader, som utbildningsnivå, medelinkomst och arbetslöshet. Sett utifrån ett etiskt perspektiv kan dock sådana värderingar kritiseras. Hur värderar man ett människoliv? Ett alternativ till monetär värdering är att värdera den sociala hållbarheten utifrån olika sorters välmåendeindikatorer. Utifrån ett socioekologiskt perspektiv, kan exempelvis människans välmående kopplas till ekosystemets välmående, då vi människor brukar naturen och därav blir drabbade när den ”mår dåligt” - exempelvis när växthusgaserna ökar (Hedenfelt, 2013).

Kvalitativa indikatorer är särskilt viktiga för att analysera social hållbarhet. (ibid) Som tidigare skrivet handlar det sociala perspektivet huvudsakligen om människors upplevelser, känslor, tankar och uppfattningar av saker. Exempelvis kan dessa samlas in vid förarbeten för planerings och beslutsunderlag, där bland annat uppfattningar om tryggheten, gemenskapen och jämställdheten i ett bostadsområde kan undersökas med hjälp av intervjuer, observationer, enkäter och fallstudier. För övrigt så är kvalitativa indikatorer riskabla i den bemärkelse att de inte återger statistisk information, utan att de, på grund av deras subjektivitet, återger dynamisk information. Kvantitativa indikationer kan även användas för att analysera social hållbarhet. Exempelvis kan det röra sig om antalet inflyttningar och utflyttningar till ett område, eller avståndet till matbutiken eller kollektivtrafiken för olika individer (ibid.).

Andra forskare menar även att kvarboendegrad kan vara en indikator på ett hållbart samhälle (Dempsey et.al. 2009). Oberoende av vilken indikator det rör sig om är de olika skalorna av indikatorn av ytterst vikt vid beslutsfattanden. Skalorna kan röra sig om spatial skala och tidsskala, dvs. ifall indikatorerna är passande för bostadsområden, regioner, städer eller större lands områden, och ifall indikatorerna gäller för till exempel ett år, tjugo år eller flera generationer. Hur ofta indikatorerna samlas in är också av signifikant relevans (Hedenfelt, 2013).

Utöver dessa exempel på indikatorer för social hållbarhet nämner Thunström avslutande att:

”En indikation på god social hållbarhet skulle också kunna vara att man i planering och underhåll av bebyggelse och bostadsområden tar hänsyn till ”svaga grupper” eller att det råder jämställdhet, men exakt hur man ska mäta detta är inte enkelt” (Thunström, 2015.s 60).

Utgått från Boverket kan man även relatera social hållbarhet till sätt att skapa möjligheter för olika människor med olika bakgrunder att mötas. För att därmed satsa på att bygga ihop stadsdelar och bygga bort barriärer för att motverka segregation och bidra till social integration (Boverket, 2010; Thunström, 2015). Det finns ytterligare indikatorer på vad som kan tänkas utgöra en socialt hållbar stad, till exempel en blandning av boendeupplåtelseformer och en etnisk såväl ekonomisk mångfald och jämställdhet. Ingen av dessa indikatorer har dock något företräde som mått på den socialt hållbara staden (Thunström, 2015).

I fråga om de olika metoder som finns för att samla in indikatorer för social hållbarhet, kommer nästa kapitel granska medborgardialogen.

4. Medborgardialog

4.1 Vad är medborgardialog?

Begreppet medborgardialog omfattar ett flertal olika metoder för att låta medborgare delta i politiska beslut. Utöver inhämtning av åsikter och information från medborgare, kan dialoger ske i syfte av att vilja engagera medborgare på olika sätt i demokratiska beslutsprocesser, hantera större politiska problem, samt öka medborgarnas självförtroende och förmåga att marknadsföra sig. Exempel på olika former av medborgardialoger är dialogforum, framtidsverkstäder, referensgrupper och samråd (SOU, 2016).

Delaktighet och inflytande är två viktiga strategier för den sociala hållbarheten i en stad (From,2011; Boverket,2010; Delegationen för hållbara städer, 2011). From menar att det behöver finnas förutsättningar för invånarna i en stad att mötas samt kunna ta del av och ha inflytande i olika planerings- och beslutsprocesser i staden. Då skapas nämligen både mellanmännisklig tillit såväl som samhällelig tillit inom staden vilket är av stor vikt för framgången av nästkommande projekt i den framtida utvecklingen av en stad. (From, 2011). Delegationen för hållbara städer, lyfter i sin tur såväl en hälsoaspekt som en ansvarsaspekt som upplevda nyttor av att invånare får större möjlighet att ta plats i beslutsprocesser (Delegationen för hållbara städer, 2011). Rent logiskt borde det vara invånarna - indikatorprogrammets verkliga intressenter, som får identifiera vilka indikatorer som ska värdesättas högst i diverse beslutsunderlag, till skillnad från hur det ofta ser ut idag, när det är

politiker, forskare eller andra beslutsfattare som får identifiera och fatta beslut kring dessa (Hedenfelt, 2013).

Enligt Hedenfelt är förekomsten av subjektivitet oundvikligt i analyserandet av hållbarheten av en stad, då en stor andel indikatorer grundas i subjektiva uppfattningar av de som bor i staden. För att beslutsfattare och planerare ska lyckas få en så realistisk bild som möjligt av upplevelsen av en stad, på makro såväl mikronivå, krävs en så högupplöst bild av den subjektiva upplevelsen som möjligt. I hänsyn till detta lyfts medborgardialog som ett viktigt verktyg i framtagandet av sociala värden i staden (Hedenfelt, 2013).

4.1.1 Demokratisk?

Medborgardialog är en form av deltagardemokrati där valet av formen för dialogen resulterar i hur jämlik och effektiv den blir. Deltagardemokrati växte fram som en form av kritik och missnöje för den representativa demokratin. Människor ansåg att medborgarna hade rätten och borde ses kapabla att delta i politiska beslut även mellan valen (SOU, 2016).

I *Femton hinder för hållbar stadsutveckling* lyfter Delegationen för hållbara städer otillräcklig dialog med medborgare om stadens utveckling som ett väsentligt hinder för att utvecklingen i staden går i en hållbar utveckling:

”Ottillräcklig dialog med medborgare om stadens långsiktiga utveckling medför ett demokratiskt underskott.” (Delegationen för hållbara städer, 2011, s.15)

Delegationen lyfter tilläggningsvis att många av de projekt som sker i en stad är beroende av medborgarnas godkännande för att genomförandet av projekten ska ske på ett hållbart sätt samt skapa positiv opinion för framtida projekt (Delegationen för hållbara städer, 2011). Detta återkommer uppsatsen till i ett senare stycke.

En risk med medborgardialogen är hur demokratisk och jämlik processen faktiskt blir. Kritiska frågor som man måste ställa sig innan processen är ”Vilka får vara med?”, ”Vilken målgrupp är starkast?” och ”Vilka röster blir ej hörda?”. Jämfört med exempelvis rösträtt vid allmänna val, tar medborgardialogsinitiativ snarare formen som ett stickprov. Under dessa former är det vanligtvis omöjligt att föra dialog med alla iblandade. Därmed finns det en risk att det endast är de starkaste grupperna i samhället som får komma till tals samt utrymme att påverka i en medborgardialog vilket i sin tur kan leda till att dialogen får motsatt effekt och minskar demokratin (Stenberg, 2015). På grund av detta menar somliga kritiker att medborgardialogen i vissa fall även hotar den politiska jämlikheten (Karlsson, 2011).

I vilken utsträckning medborgare informeras om dialogtillfällen och hur tillgängliga de är påverkar deltagande, där låg information och tillgänglighet kan resultera i bortfall av vissa

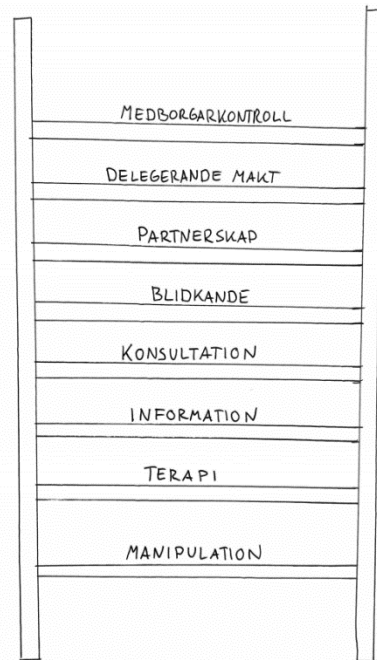
grupper i samhället. Ett sätt att motverka bortfall är exempelvis att direkt rekrytera medlemmar från dessa grupper och på så sätt förbättra spridningen bland deltagarna (Ibid).

4.2.2. Makt och inflytande

Huvudsakligen talar man om medborgarinflytande eller boendeinflytande i förhållande till medborgardialog och stadsutveckling (Boverket, 2010).

Medborgarinflytande är när man kollektivt går ihop och arbetar tillsammans för att förändra någonting som gynnar flera än bara individen. Dessa förändringar rör sig vanligtvis kring ett större område, exempelvis en stadsdel eller stadskärna, och inflytandet om möjligheten att kunna påverka den politiska processen kring dem (Boverket, 2010). Författaren Sherry Arnstein publicerade 1969 *Ladder of citizen participation*, där diskuterar hon åtta olika nivåer av medborgardeltagande i syfte av att avgöra medborgarnas verkliga grad av makt i beslutsfattningen:

8. Medborgarkontroll
7. Delegerande makt
6. Partnerskap
5. Blidkande
4. Konsultation
3. Information
2. Terapi
1. Manipulation

Dessa steg delar hon sedan upp i olika grader av inflytande, där botten av stegen - manipulation till information, saknar inflytande, där mitten av stegen - konsultation till partnerskap, har grader av symboliskt inflytande och där toppen av stegen - partnerskap till medborgarkontroll, har grader av medbestämmande (Arnstein, 1969).

Figur 1. Arnsteins "Ladder of citizen participation", 8 steg

Boendeinflytande rör sig främst om de möjligheter de boende har att påverka förändringar för sitt eget bostadsområde - när kollektivt engagemang leder till förändringar av boendeform. När man talar om boendeinflytande brukar man främst göra det i förhållande till hyresrätter. Boverket menar att medborgarinflytande och boendeinflytande inte ska skiljas från varandra, då medborgarinflytande i sig utgör ett större perspektiv av det kollektiva boendeinflytandet av

stadsutvecklingen i stort (Boverket, 10). I *Boendeinflytande i praktiken* sammanfattas boendeinflytande utifrån Arnsteins stege som:

1. *Information till de boende* - information om förestående förändringar
2. *Förankring* - möjligheter för de boende att ge synpunkter på framtagna förslag
3. *Delaktighet i planeringen* - boende deltar i framtagandet av förslag till förändringar och deras erfarenheter utgör ett kunskapsunderlag i processen
4. *Medbestämmande* - de boende deltar i beslut om investeringar och/eller utformning eller får beslutanderätt i vissa frågor. (Boverket, 2010)

Vidare stycken kommer utveckla ämnet boendeinflytande, samt effekten av att utgå ifrån de boende.

4.2.3 Samverka med de boende

Boken *”Hållbar stadsutveckling: en politisk handbok”* pekar ut två huvudområden som brukar ge upphov till stort engagemang i dialogarbetet. Det ena området är den egna vardagsmiljön, alltså där man känner sig hemma, har sitt grannskap och där man dagligen rör sig. Det andra är stadskärnorna, som innefattar en stads karaktär och i många fall fyller funktionen som en stads ansikte utåt. Dessa två områden menar Ullstad är känsliga för förändringsuttryck av olika slag.

”För att man i en planeringsprocess ska komma i dialog med medborgare måste diskussionen handla om det som är viktigt för dem (...)” (Ullstad, 2008, s.60); utöver detta citat belyser även ett flertal andra författare vikten av att föra dialoger med människor i deras närmiljö, (Hedenfelt, 2013; Thunström, 2015) inte minst sett utifrån ett planeringsperspektiv eftersom det är de boende som kommer påverkas av olika hållbarhetsinsatser:

”Om en tätare stadsdel samtidigt innebär att livskvaliteten försämras för de boende kan förtätning inte vara något att eftersträva. Detta kan inte vara i överensstämmelse med hållbarhet; ett bostadsområde som få vill bo i kan knappast sägas representera en hållbar lösning. Principerna för hållbarhet har ett globalt perspektiv, men även ett lokalt” (Bengs, 2005, sid 105)

Så uttrycker sig forskaren Crister Bengs om hållbarhet inom stadsutvecklingen, och menar på att hållbara lösningar måste korrelera med de boende för att vara hållbart. I sitt arbete med stadsförtätning i Storbritannien och Holland anmärker Bengs att förtätning i staden både kan göra skada och nytta beroende på hur de som sedan ska bo i området upplever förändringen (Ibid).

Boverket lyfter *”att områdesförnyelser bör utgå från dem som bor i området, samt genomföras i samverkan mellan berörda aktörer”* (Boverket, 2010, s. 10) för att stadsutvecklingen ska anses vara socialt hållbar. Ett exempel är förhållandet mellan fastighetsägare och hyresgäster, där de boende sitter på värdefull kunskap om sin egen närmiljö som fastighetsägarna inte har tillgång till, nämligen kännedom om hur närmiljön

fungerar och på vilka sätt den inte fungerar. Genom att förankra områdesförnyelser utifrån de boendes synpunkter främjar man den långsiktiga utvecklingen av området. Processen av att söka samförstånd med de boende medför att de boende känner sig sedda och respekterade, vilket i sig kan stärka det kollektiva engagemanget (Boverket, 2010).

I förlängning av detta kan man även mäta den ökade delaktigheten inom ett område i form av lägre omflyttning, mindre skadegörelse och minskat hyresbortfall, som i sin tur ger lägre förvaltningskostnader, vilket i sig är positivt för fastighetsägarna som ofta är de som tar initiativet med boendeinflytande från första början (Ibid). Med utgångspunkten i ”*Femton hinder för den hållbara stadsutvecklingen*” (2012) tar Thunström fram i sin text att det finns en koppling mellan den sociala och den ekologiskt hållbara stadsutvecklingen, samt lyfter att medborgardialogen kan ses som bryggan där emellan. Denna slutsats drar hon utifrån Boverkets syn att god folkhälsa och ansvarstagande av den egna närmiljön uppstår som en effekt av en känsla av delaktighet och inflytande inom sitt eget område. I tillägg till detta exemplifieras:

”Trots till exempel energisnåla miljötekniska innovationer eller ett ökat intresse för planering för stadsodling så kan en avgörande faktor för en hållbar stadsutveckling alltså snarare vara dialogarbete” (Thunström, 2015, s.59)

Man kan eftersträva en cirkulär förstärkning av den hållbara staden genom ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet, där boendeinflytande förbättrar den livskvaliteten i ett område, vilket ökar kvarboendet och positiv identifikation och minskar slitage. Detta förbättrar ekonomin för bostadsägarna vilket i sin tur ökar möjligheterna och incitamentet för ytterligare förbättringar för att uppnå social och ekologisk hållbarhet (Thunström, 2015).

4.2.4 Vad utgör en god medborgardialog?

Hur man utför en medborgardialog är av stor betydelse för hur en områdesförnyelse tas emot av de boende. Uteblivandet av en dialogprocess kan orsaka en så pass negativ opinion hos de boende att genomförandet av ett projekt inte kommer till startskottet (Boverket, 2012). Om man som aktör inom projektet är erfaren och har goda kunskaper om vad som utgör en god medborgardialog kan detta ha avgörande inverkan för hur framtida såväl aktuella projektet tas emot. Detta kan leda till en positiv trend hos de boende och öka delaktigheten genom kommande projekt, likväl som en otillräcklig dialog kan ha en motsatt effekt (Boverket, 2012).

Naxem Tahvilzadeh, som är en forskare inom statspolitik och hållbar utveckling på KTH, lyfter i rapporten *Framtiden är redan här - Hur invånare kan bli medskapare i stadens utveckling* det faktum att kommunala aktörer huvudsakligen ser på medborgarna som ”brukare” av stadens tjänster, och att aktörernas dialog med dessa är snarare ett sätt att skaffa sig kunskap om vad de vill ha, mer än att söka ett demokratiskt medhåll. I det stora hela är kommunen i sig en serviceproducent i välfärdssektorn, och därmed blir medborgardialogen ett redskap att öka effektiviteten, menar Tahvilzadeh. Ett annat motiv kan vara att man som

kommun vill öka medborgarnas förtroende för kommunen, ibland kanske som kompensation över någonting annat som har rört upp en negativ opinion bland medborgarna. Det kan också ge medborgarna en insyn i den svåra situation politiker och tjänstemän befinner sig och få en känsla av att de får vara den avgörande rösten om vad som bör prioriteras vid ”nedskärningar” (Tahvilzadeh, 2015). Konsekvenserna av detta blir att *”Medborgarna å sin sida upplever att de flesta beslut redan är fattade, att dialogen mest handlar om informationsutbyte och förankring och därmed blir ett spel för galleriet”* (Abrahamsson, 2015, s.13). Medborgardialogen uppfattas därmed snarare som en metod för att legitimera politiska beslut (Abrahamsson, 2015).

För att lyckas med en god medborgardialog bör man se till att vara tydlig med vad avsikterna är med dialogen, vad målet är med projektet och om det man säger i dialogen faktiskt kommer appliceras i realiteten eller inte (Boverket, 2012). De boende måste få känna att ”det är på riktigt” och att det man säger verkligen kommer beaktas och användas konstruktivt (Ibid). Man kan också tala om det som en *”en ärlig vilja till ömsesidig påverkan”* (Ullstad, 2008, s.60). Det är viktigt att ha en tydlig kontaktperson som återkopplar med medborgarna och finns tillgänglig att ge svar på de frågor de kan förväntas ha angående projektet (Boverket, 2012). Även om en medborgardialog kan ta tid bör man ha en långsiktighet i kontakten. Utöver den dialog man för med medborgare över specifika stadsbyggnadsprojekt, bör man även föra en mer kontinuerligt översiktlig dialog över stadens utveckling på sikt (Boverket, 2010).

Utöver dessa parametrar bör man utföra medborgardialogen i samförståelse med det faktum att det finns maktförhållanden inom samhället som kan orsaka utfallet, samt ta fram metoder för att motverka detta, som exempelvis ta hänsyn till platsen där dialogen förs och på vilket sätt samt vilka folk som bjuds in till dialogen (Stenberg, 2015).

4.2.5 Uppföljning till dialogarbeten

I frågan om hållbarhetsanalyser och dess värden för hållbarhetsarbetet, så konstaterar Hedenfelt att det är lika viktigt att veta när insatser för hållbarhet faktiskt fungerar, som det är att avgöra *”när en åtgärd inte resulterar i ökad hållbarhet eftersom det kan förhindra att samma typ av ineffektiva åtgärder upprepas”* (Hedenfelt, 2012, s. 52). Detta framför allt vid politiska beslutsunderlag, då tillförlitliga metoder krävs för att utvärdera om insatser för hållbarhet i realiteten har lett till önskat resultat (Hedenfelt, 2013).

Som metod har medborgardialogen funnits länge inom stadsplaneringen, dessutom har dess värde och betydelse lyfts i en hel del forskning och projekt. Däremot saknas en sedvana att göra uppföljningar eller återkopplingar till praktiska hållbarhetsåtgärder inom staden som innehåller dialogprocesser, där bland annat delegationen för hållbara städer menar att *”bristfällig återkoppling och uppföljning av genomförda dialogprocesser hindrar kunskapsuppbyggnad”* för fortsatt hållbarhetsarbete och att man går miste om lärdomar från tidigare dialogprocesser (Delegationen för hållbara städer, 2011, s. 15). Nästkommande

stycken kommer undersöka hur två olika arkitektkontor arbetar med dialogprocesser samt deras återkopplingar till dessa.

4.2.5.1 Exempel på hur två arkitektkontor arbetar med medborgardialogprocessen

För att få en inblick i hur olika arkitektkontor arbetar med dialogprocessen, samt undersöka huruvida dessa gör en återkoppling till dessa. Kontaktades två arkitektkontor, *Sweco* och *Dis/order*. För *Sweco* intervjuades Pernilla Mellin, affärsområdeschef för *Swecos* samhällsanalytiker och för *Dis/order* intervjuades Karin Andersson, landskapsarkitekt och grundare.

4.2.5.1.1 *Sweco*

”Om social hållbarhet är målet, sätter ekologin ramarna medan ekonomin ger oss medlen att nå våra mål. Det socialt hållbara samhället handlar till stor del om välbefinnande, rättvisa och jämlikhet. Ett samhälle där individens behov står i centrum.” (Sweco, 2019)

Så uttrycker sig *Sweco*, som utsågs till Sveriges näst största arkitektbyrå 2015 (Fastighetens värld, 2015), om social hållbarhet. Därefter utvecklar de att social hållbarhet bör ses som en *”integrerad del i hela samhällsplaneringen”* (Sweco, 2019) från ett nationellt, regionalt och lokalt perspektiv.

”Vi planerar och leder regelbundet olika dialog- och samverkansprocesser och vi ser dialogen som en avgörande del i arbetet med att involvera medborgare i samhällsplaneringen” (Sweco, 2019)

Som arkitektbyrå begränsas inte *Sweco* till att endast gestalta det fysiska rummet, utan erbjuder även tjänsten att hjälpa beställare ta fram och använda vissa samhällsanalyser. Detta rör sig bland annat om att ta fram relevanta statistiska underlag samt göra skraddarsydd analys utöver ett område för att stärka underbyggda beslut. Exempel på detta kan vara svar på frågeställningar som *”Hur man kan bäst fördela resurserna inom detta område, samt göra dem tillgängliga för alla?”* och *”Vad blir de sociala konsekvenserna av att man lägger till nya bostäder?”*. *Sweco* understryker sin syn med att detta ska göra i samförstånd med vad som utgör *”människans bästa”* för att anses vara socialt hållbart.

”Social hållbarhet är ofta trögrörligt och då är det viktigt att fånga upp positiva förändringar i arbetssätt, delaktighet och tillgänglighet.” (Pernilla Melin, 2019)

På *Sweco* jobbar man aktivt i olika projekt att ta fram och följa upp olika mål för att lättare kunna se den utvecklingstrend ett projekt går mot efter det är färdigt. Detta är något som företaget har börjat göra både inom de tjänster de utlovar till beställare, såväl som inom sin egen verksamhet. Byrån har en egen avdelning som aktivt jobbar med uppföljningar - att sätta mål och strategier för att sedan följa upp dem både kvalitativt och kvantitativt. Det är bland

annat statistiker och beteendevetare som sätter upp målen samt vägen för hur man kan följa nyttan av ett projekt. Detta görs med hjälp av undersökningar, medborgardialoger och intervjuer med till exempel projektägare. Ibland tar man även fram index av olika typer av mått och just nu jobbar man med att väva in kvalitativa indikatorer i sina index (Pernilla Melin, Sweco, 2019.)

4.2.5.1.2 *Dis/order*

Ytterligare en arkitektbyrå som arbetar med social hållbarhet är Dis/order. De är mer ett experimentellt och forskningsbaserat kollektiv än en renodlad arkitektbyrå. Det arbete som Dis/order utför bygger på konsulttjänster och projekt med extern finansiering där man arbetar med allt från kommuner, lokala samhällsorganisationer och arkitekturinstitutioner. Huvudfokusen är att arbeta utifrån människor i skapandet av offentliga utrymmen och skalan inom projektet varierar från temporära installationer till långsiktiga stadsutvecklingsprocesser. Kollektivet hjälper olika aktörer att identifiera de önskemål och behov som finns bland de boende och sedan tillsammans med dessa ta fram andra metoder utöver den traditionella medborgardialogen (Dis/order, 2019).

Att följa upp ett projekts nivå av tillfredsställelse av dessa önskemål anser man är viktigt och en uppföljning kan ske om relationen till beställaren är god. Vanligtvis saknas det dock ekonomiska medel för en sådan uppföljning och när det kommer till att undersöka mer generella ”sociala mål” saknas det ofta även mätbara parametrar att utgå ifrån (Karin Andersson, Dis/order, 2019).

5. Diskussion

Till vilken mån och med vilka medel kan medborgardialogen främja den sociala hållbarheten i stadsutvecklingen? Denna diskussion kommer ta upp de kopplingar som finns mellan social hållbarhet i staden och medborgardialog.

I fråga om hur hållbarhetsdiskursen förs samt hur målsättningar för social hållbarhet sätts, bör hållbarhet och hållbar utveckling, enligt vissa källor, uppskattas som ett tillstånd respektive en process (Boverket, 2010, Hedenfelt, 2013). Med andra ord menar författarna att hållbarhetsdiskurser bör skilja på när något är hållbart och när något har en hållbar utveckling, inte minst när man talar om social hållbarhet som ett mål. Detta är en viktig poäng, då diverse ”tillstånd” och utvecklingar är jämförelsevis lättare att mäta och konkretisera när det kommer till den ekonomiska och ekologiska hållbarheten. Exempelvis är det betydligt lättare att mäta CO2 mängden i luften, eller ett lands BNP än det är att mäta tillit, jämlikhet och upplevd trygghet i ett land. Framförallt när det kommer till att se på utvecklingen av dessa värden över tid.

Det faktum att social hållbarhet inte låter sig isoleras som begrepp är också en viktig aspekt att diskutera när man talar om social hållbarhet inom stadsutvecklingen. För att kunna förstå

dess roll inom stadsplaneringen bör man först undersöka vilken mening den ges i olika sammanhang. Exempelvis är det skillnad i litteraturen om hur man talar om social hållbarhet på den nationella nivån, den regionala nivån och den lokala nivån. Hedenfelt (2013) gör enligt min mening ett väldigt bra jobb att bryta ner, definiera, och visualisera de olika nyanserna av social hållbarhet på dessa olika nivåer. Boverket (2010) gör även en särskiljning på social hållbarhet genom ett hela-staden perspektiv och ett lokalt perspektiv. Utifrån ett stadsplaneringsperspektiv så är båda källorna hjälpsamma i att informera läsaren om aspekter av social hållbarhet inom stadsplaneringen. Dock saknar Boverkets rapport många av de nyanser av social hållbarhet som tas upp i Hedenfelts bok. Trots detta, ger dock Boverkets rapport, enligt min mening, hjälpsamma och övergripande ”riktlinjer” för stadsplanerare att förhålla sig till. Det är även viktigt att nämna att rapporten är från 2010, och att riktlinjerna högst troligen har uppdaterats sedan dess.

Social hållbarhet identifieras på olika sätt beroende på kontext och skriftlig källa. Exempelvis är det skillnad på akademiska och stadspolitiska perspektiv på social hållbarhet. Den akademiska litteraturen lyfter huvudsakligen begreppets diverse idéinnehåll, där somliga författare bryter ner begreppet till olika undergrupper och dimensioner, bland annat Dempsey et.al (2009) som skriver om social hållbarhet som delvis social rättvisa och delvis samhällets hållbarhet, samt Olsson (2012) som i likhet talar om det utifrån ett välfärds perspektiv samt samhällets problemslösningskapacitet. Likväl skrivs det även om social hållbarhet som livskvalité och människors möjligheter att leva ett gott och tillfredsställa sina behov, bland annat av Littiger & Grissler (2005). Vidare håller sig somliga författare, exempelvis From (2011), till mer övergripande begrepp så som trygghet, jämlikhet, demokrati, rättvisa, makt, tillit och sammanhållning i relation till social hållbarhet. Utifrån ett stadspolitiskt planeringsperspektiv, så förenklas eller förändras den huvudsakligen innebörden av social hållbarhet på olika sätt beroende på implementeringskontext inom stadsutvecklingen. Exempelvis i fallet av Boverkets (2010) kunskapsöversikt, där man talar om socialt hållbar stadsutveckling som en utveckling som ska främja integration och motarbeta segregation, samt utlyser olika strategier för att lyckas med en sådan utveckling. Dessa strategier betonar huvudsakligen olika teman för socialt hållbar stadsutveckling. Likaså talar Delegationen för hållbara städer (2012) om social hållbarhet utifrån de hinder som utmanar att stadsutvecklingen ska anses vara socialt hållbar, där de olika hindrena identifieras och argumenteras kring.

Med uppsatsens syfte att identifiera social hållbarhet som mål inom stadsutvecklingen, har det sålunda varit en utmaning och en balansakt att definiera social hållbarhet utifrån de nämnda källorna i uppsatsen. Litteraturen genomsyras av olika försök att identifiera och värdera social hållbarhet utifrån olika förbestämda premisser och perspektiv. Emellanåt upprepas vissa teman, exempelvis *rättvisa*, *tillfredsställelse av behov*, samt *trygghet*. Rättvisa nämner exempelvis både Olsson (2012) och Dempsey et.al (2009) på olika sätt. Människors förmåga att kunna tillfredsställa sina behov, nämns även som en viktig utgångspunkt för social hållbarhet i olika sammanhang. Littiger och Grissler (2005) skriver huvudsakligen om det som en balans i vardagslivet och är något som Boren och Koch (2009) vidareutvecklar utifrån ett planeringsperspektiv. Likafullt berör Delegationen för hållbara städer (2012) indirekt detta

när de betonar att hållbar utveckling behöver ske i en riktning som inte äventyrar människors förmåga att tillfredsställa sina grundläggande behov. Rättvisa och rätten till att få sina grundläggande behov tillfredsställda är något som inte bara begränsas inom det sociala perspektivet av hållbarhet, utan även något som existerar inom de ekonomiska och ekologiska perspektiven. De är även, i min mening, politiskt och kommunikativt starka och effektiva begrepp. ”God utbildning för alla”, ” Tillgång till rent vatten” och ” Ingen fattigdom” som är med i de Globala målen (2019) är exempel på slagkraftiga och tydliga mål för hållbarhet.

Trygghet, samt hur trygghet påverkas av olika faktorer, är det främst förekommande temat av alla tre i litteraturen. Möjligtvis är detta på grund av det är lätt att kontextualisera i olika sammanhang då det är något som både upplevs av människor, samt något som ökar och minskar och kan sättas i relation till olika planeringsåtgärder. Hedenfelt (2013) stärker denna analysen, när hon beskriver trygghet som en form av normativ princip. Som en tillämplig norm för social hållbarhet, samt ett begrepp som olika indikatorer för hållbarhet kan utvinnas ifrån. Likväl talar Dempsey et.al (2009) om trygga samhällen som en förutsättning för social hållbarhet och Delegationen för hållbara städer (2012) lyfter ökad otrygghet i områden som ett resultat av att inte utgå ifrån människan i stadsplaneringsprocesser. På egen hand, kan inte dessa teman- *rättvisa, tillfredställelse av behov, samt trygghet*, sägas konkludera vad social hållbarhet innebär som mål inom stadsutvecklingen. Det hade varit att fullständigt negligera alla de redogörelser för begreppets komplexitet som ges i litteraturen. Dock bör de inte helt åsidosättas, framförallt inte utifrån ett stadsplaneringsperspektiv, då de var för sig kan indikera något om tillvaron i staden, samt kan användas som utgångspunkter för diverse hållbarhetsindikatorer, iallafall om man gör en koppling till det Hedenfelt (2013) säger om normativa principer. För att nyansera detta utifrån ett landskapsarkitektperspektiv, är dessa övergripande teman sett utifrån professionen, inte dåliga mål. Dock är det av ytters vikt att förstå att dessa mål ska kunna realiseras i en ytters komplex och intrikat verklighet, samt viktigt att vara införstådd till vilken grad man själv kan påverka dessa utifrån sin yrkesroll. För oss landskapsarkitekter, handlar trygghet kanske snarare om att gestalta så att människor känner sig trygga när de går hem mitt i natten, att det ska finnas platser som är välkommande och inte diskriminerande, att vi ska lyssna och samverka med medborgarna för att på bästa sätt bli införstådd i hur man skapar en plats där alla har samma förutsättningar.

Som tidigare nämnt är social hållbarhet är ett dynamiskt och mångfacetterat begrepp och därför, menar Delegationen för hållbara städer (2011) och Hedenfelt, (2013), behövs det lika dynamiska och mångfacetterade metoder och verktyg för att identifiera och värdera det. Inte minst när det kommer till stadsplaneringen. Somliga författare, (Hedenfelt, 2013) och (Olsson, 2012) understryker att den sociala hållbarhetens konkurrenskraft i stadsplaneringen i förhållande till de andra perspektiven ”tyngs” just av sin svårtydighet samt det faktum att det inte är lätt att kvantifiera eller mäta utefter monetära termer. Trots detta, menar Hedenfelt (2013), finns olika indikatorer för social hållbarhet som kan användas vid hållbarhetsanalyser för att avgöra om en utveckling i en stad går i en hållbar riktning samt om en insats har lett till en ”ökad” hållbarhet. Utöver att ge exempel på hur det finns kvantitativa indikatorer för social hållbarhet, ger hon även exempel på hur social hållbarhet kan mätas utifrån ett helhetseende i förhållande till de andra perspektiven. Dock är de kvalitativa indikatorerna för social

hållbarhet av störst intresse för uppsatsen, framförallt då den sociala hållbarheten i en stad i större utsträckning bygger på individers subjektiva känslor, upplevelser och tankar om staden, enligt Hedenfelt (2013) och Olsson (2012). För även om det inte alltid är rakt uttalat i litteraturen, genomsyras majoriteten av källorna av hur vi ska gå tillväga för att framgångsrikt mäta och argumentera för vikten av det ”omätbara”?

Här leder vi in till hur medborgardialogen kan främja den sociala hållbarheten i stadsutvecklingen. För hur tar vi reda på det subjektiva och omätbara? Innan uppsatsen går in på detta, kommer vi först återkoppla till det som nämnts om medborgardialoger.

Medborgardialog kan angripas utifrån två olika förhållningsätt till social hållbarhet. Den ena är utifrån det som sagts om socialt hållbar stadsutveckling i form av strategier och kontringar av olika slag, bland annat av Boverket (2012) och Delegationen för hållbara städer (2011). Den andra utifrån det Hedenfelt (2013) säger om social hållbarhet i relation till olika indikatorer för hållbarhet eller ohållbarhet. Det ena förhållningsättet utesluter inte det andra, utan nyanserar som tidigare nämnt endast bilden av social hållbarhet inom stadsutvecklingen. Källorna visar att social hållbarhet kan vara ett mål inom stadsutvecklingen till den mån att man jobbar mot ett visst tillstånd genom att främja integrationen och öka tryggheten. Källorna visar också att social hållbarhet kan vara en del av utvecklingsprocessen till den mån att man jobbar på ett socialt hållbart sätt där invånarna får vara delaktiga och ha inflytande och där beslutsfattarna anammar en helhetssyn. Kopplat till kvalitativa indikatorer för social hållbarhet, så kan det talas om medborgardialogen som ett hjälpmedel för beslutsfattare och planerare att tillvarata människors kunskaper och erfarenheter i olika frågor. Utifrån ett planeringsperspektiv kan dessa sedan användas för att fylla eventuella kunskapsluckor i diverse beslutsunderlag och projektunderlag. Likväl, sett utifrån ett större perspektiv, kan det enligt Hedenfelt (2013) användas i utformningen av nya hållbarhetsmål och riktlinjer för utvecklingen av en stad.

Med avseende till ovanstående, kan en slutsats rimligtvis vara att medborgardialogen blir ett sätt för olika aktörer att ”ta pulsen” av staden, för att sedan kunna fatta hållbara beslut kring denna. Dock, som källor har nämnt, är det viktigt att anmärka att kvalitativa indikatorer sällan är utan sin problematik, då individuella åsikter och känslor sällan är statiska eller likadana människor emellan. Likväl är det viktigt att åberopa kontexter och skalan i fråga, som Gustavsson och Elander (2013) och Hedenfelt (2013) understryker flera gånger. För att formulera det på ett annat sätt, om man tex är en stadsplanerare eller landskapsarkitekt eller annan aktör i staden, ställa sig frågor som ”Enligt vem?”, samt ”När?” och ”Var?”, innan långsiktiga beslut tas utifrån kvalitativa indikatorer under hållbarhetsarbetet i en stad. Exempelvis kan en fråga om att bygga ett nytt tryggt stadsrum formuleras som ”Tryggt enligt vem?”, ”När är det tryggt?” och ”Vart är det tryggt?”.

Kopplat till strategier för socialt hållbar stadsutveckling, synliggörs social hållbarhet och medborgardialogen huvudsakligen tillsammans under temat; samverkan och inflytande. Där Boverket (2012) betonar vikten att områdesförnyelser utgår från de boende, samt genomförs i samverkan med dessa. Som ett flertal källor konstaterar, bland annat Ullstad (2008) och

Thunström (2015), är det ofta närmiljön som ger upphov till engagemangen i såväl dialogarbetet som annan delaktighet i förändringsarbete. Därmed kan man argumentera att närmiljöer som bostadsområden, närliggande grönområden och parken, blir opinionsmässigt känsligare för förändringar. Samt att detta resulterar i att positiva utfall av eventuella insatser blir viktiga för fortsatt hållbarhetsarbetet av såväl social som fysisk karaktär. I alla fall lyfter Boverket (2012) något liknande, när de lyfter hur boendedelaktighet och väl utfört dialogarbete i ett bostadsområde, sett utifrån ett planeringsperspektiv, kan ge positiva ringar på vattnet i form av stärkt kollektivt engagemang, lägre omflyttningar och mindre skadegörelser. Stadsplanerare, landskapsarkitekter och andra aktörer bör ta vara på detta enligt min mening, då en god samverkanskultur i slutändan inte bara gynnar staden, utan även vår utveckling som profession med hänsyn till det vi har att lära oss av att samverka med våra medborgare.

Det är i avseende till dialogformerna som de breda begreppen som, demokrati, jämlikhet och makt även blir aktuella. Sett utifrån dessa perspektiv, finns det såväl principiella fördelar som betydande risker med dialogarbetet. Huvudsakligen betonar författarna att dialogen behöver ske under rätt former för att utfallet ska bli så demokratiskt och realistiskt som möjligt och betonar här exkluderande dialogformer och svaga grupper som riskparametrar för att dialogen ska gå till på ett demokratiskt sätt, där alla röster har samma förutsättningar för att höras. I hänsyn till detta betonar författare som Stenberg att medborgardialoger behöver ske i samförstånd med de maktförhållande och ojämlikheter som existerar mellan individer och privata aktörer ett samhälle. Vilket, ställt jämt emot den kritik som ges till medborgardialoger av Tahvilzadeh, ytterligare betonar behovet av att innan utformningen av dialogen tydliggöra svaren till frågorna ”Vilka får komma till tals?” och ”Vilka får inte komma till tals?”. Kopplat till social hållbarhet i relation till mänskliga rättigheter och rättvisa som bland annat From (2011) och Olsson (2011) kan möjliga paralleller i detta avseende dras till människans rättighet att kunna påverka sin egen miljö, samt leva ett gott liv. Även fast vissa källor kritiserar verkningsgraden av det inflytande som tilldelas medborgarna vid olika dialogprocesser. I slutändan handlar det om att vara införstådd i den maktobalans som kan förekomma i medborgardialogprocessen, framförallt om du själ besitter makt över dialogen som stadsplanerare, landskapsarkitekt eller annan aktör. Då har man, enligt min mening, ansvar och skyldigheten att se till att dialogen går till på ett demokratiskt och kollaborativt sätt.

Utifrån ett maktperspektiv, samt ett kunskapsbyggandeperspektiv, är det viktigt att kunna avgöra när en åtgärd inte leder till ökad hållbarhet, för att förhindra att politiker, beslutsfattare och planerare fortsätter upprepa samma ineffektiva åtgärder i hållbarhetsarbetet. Detta lyfter bland annat Hedenfelt (2013). Dock menar hon och andra, exempelvis Delegationen för hållbara städer (2011), att det saknas en sådan praxis i större uträkning inom stadsplaneringen idag. Med hänsyn till källornas ålder, får man dock konkludera att saker kan ha förändrats och utvecklats sedan dess, vilket intervjuerna med arkitektbyråerna någorlunda bekräftar. Exempelvis har Sweco en väldigt föredömlig ”learning by doing” praxis, där man med social hållbarhet i åtanke försökt ta fram olika sociala mål och mått utifrån vad som har fungerat och inte fungerat i tidigare projekt. Dessa mått får man bland annat genom att utföra

medborgardialoger. Varpå Dis/order jobbar med medborgardialog och delaktighet på ett mer experimentellt sätt och tar fram projektmål och metoder tillsammans med aktörer och de boende i ett område. Dock saknas det ofta ekonomiska medel för uppföljning av de olika målsättningarna. Vilket möjligtvis pekar på att praxisen hittills endast är möjlig för de stora arkitektbyråerna.

Sett utifrån diskussionen ovan, är en fungerande medborgardialog, från allt man tillskriver den idag till allt man bör tänkas kunna tillskriva den i framtiden, är kanske i själva verket det ”mål” som man bör satsa på inom den socialt hållbara stadsutvecklingen. Möjligtvis är det kanske inte vilka kunskaper som politiker, planerare och andra beslutsfattare sitter på som är viktigast, utan snarare vilka förmågor som utvecklas? Det stämmer nog att man i många fall måste acceptera de begränsningar som kommer med medborgardialogen, men varför inte satsa på att utveckla begreppets innebörd och funktion för att motverka dessa? Närmare bestämt, hur börjar vi lyssna bättre? I alla avseenden av hållbarhetsarbetet? Det är min tro att stadsplanerare, landskapsarkitekter och egentligen alla som jobbar med stadsutveckling, har mycket att vinna på att utveckla förmågan att lyssna samt samverka med varandra, inte bara i relation till våra medborgare utan även multidisciplinärt.

Slutsats

Social hållbarhet är ett svårdefinierat begrepp som är svårt att omsätta till stadsutvecklingen, dock finns det såväl akademiskt som stadspolitiskt material som gör detta. Resultatet av detta kan social hållbarhet inom stadsutvecklingen diskuteras, både i form av ett tillstånd liksom del av en process, där mål för social hållbarhet identifieras på olika sätt. Beroende på spatial skala, samt tidskala identifieras social hållbarhet även på olika sätt. Nyanseringar av hållbarhet bör även göras i form av frågor som ”Hållbart för vem?”. Likväl bör olika indikatorer för social hållbarhet vägas jämt mot varandra, beroende av kontext och beslutsfattare. Enligt källorna kan målet social hållbarhet innefatta ett flertal faktorer. Exempelvis kan målet vara att öka den upplevda tryggheten eller främja integrationen i ett område. Sålunda kan målet även vara att hållbarhetsarbetet går till på ett hållbart sätt, där det exempelvis talas om helhetssyn och att utgå ifrån de boende vid områdesförändringar. Kopplat till medborgardialog så kan medborgardialogen ses främja den sociala hållbarheten i stadsutvecklingen till den mån att olika dialogformer kan användas för att tillvarata människors upplevelser, känslor och erfarenheter av att bo i en stad. Likväl kan medborgardialogen användas för att synliggöra olika behov och brister i staden som behöver tacklas för att utvecklingen i staden ska kunna fortskrida i en hållbar riktning, samt avgöra när åtgärder för hållbarhet inte har lyckats. Slutligen kan medborgardialogen kopplas till social hållbarhet baserat på värdegrunder som demokrati, jämlikhet, rättvisa och möjligheten att leva ett gott liv. Där dialogarbete, sett utifrån ett större perspektiv, kan ses som ett drivande medel för en ’positiv feedback-loop’ där människor, tack vare väl utformade dialoger, känner tillit och samhörighet i staden, samtidigt som staden utvecklas i en socialt hållbar riktning. Dock krävs det ytterligare underlag för att påvisa en sådan koppling.

Vidare forskning

Exempel på vidare forskning inom ämnet hade varit att mer ingående utgå från specifika fall sett från kommunalt såväl som lokalt perspektiv där medborgardialogen sker i konsensus med social hållbarhet. En annan studie hade även kunnat vara att närmare granska på vilka sätt medborgardialog ökar medborgardelaktigheten i ett område. Detta då det finns exempel i denna uppsats där dialog ökar engagemang inom ett område både sett från ett ekologiskt perspektiv såväl som ett ekonomiskt perspektiv. Nu i efterhand önskar jag även ha haft mer tid i samarbetet med Dis/order, då jag önskar fördjupa mig i deras verksamhet ytterligare, samt deras arbete med att utveckla vad det innebär att föra dialog med de boende. Slutligen önska jag göra vidare forskning inom området, sett utifrån alla de nya källor som tillkommit de senaste åren, då jag nu har insett att denna uppsatsen till viss mån använt sig av vissa ”utdaterade” källor.

Källförteckning

Elektroniska källor

Abrahamsson, Hans; Guevara, Birgitta och Lorentzi, Åsa (red.) (2016) *Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer*. KAIROS Slutrapport, Mistra Urban Futures report 2016:1.

Tillgänglig: <https://www.mistraurbanfutures.org/en/project/knowledge-about-and-approaches-fair-and-socially-sustainable-cities-kairos>[2019-11-25]

Boverket (2010). *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt*, Karlskrona: Boverket.

Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialhallbar-stadsutveckling.pdf> [2019-04-02]

Boverket (2010) *Boendeinflytande i praktiken*, Karlskrona: Boverket

Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/boendeinflytande-i-praktiken.pdf> [2019-08-17]

Boren, T, Koch D (2009) *Platser i praktiken och social hållbarhet: Hökarängen och andra små centrumbildningar i fokus*, Stockholm: KTH Arkitektur och samhällsbyggnad.

Tillgänglig: <file:///Users/frida/Downloads/ThomasBornDanielKoch-PlatseriPraktiken.pdf> [2019-04-25]

Bradley, Karin; Tunström, Moa och Gunnarsson- Östling, Ulrika (2015) *Socioekologisk stadsutveckling. Begrepp och lokal praktik*. Stockholm: Arkitektur förlag

Bramley, G., & Power, S. (2009). *Urban form and social sustainability: the role of density and housing type*. Environment and Planning B: Planning and Design, 36(1),30-48.
Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/b33129> [2019-06-10]

Crabtree, L. (2006) *Sustainability begins at home? An ecological exploration of sub/urban Australian community-focused housing initiatives*. Geoforum 37. No 4, s. 520

Ghahramanpouri, Amir; Lamit, Hasanuddin och Sedaghatnia, Sepideh (2013) *Urban Social Sustainability Trends in Research Literature*, Asian Social Science,9 (4)
Tillgänglig:https://pdfs.semanticscholar.org/a338/7f43ea59093f5b1eeb56d39b9f88b40de37f.pdf?_ga=2.19012987.299559631.1581426649-357350253.1579348817 [2019-11-13]

Delegation för hållbara städer (2012) *Femton hinder för hållbar stadsutveckling*, Stockholm: Delegationen för hållbara städer.
Tillgänglig:<https://www.boverket.se/contentassets/dce3f7e3d80d4bcaa06ad2071366beda/femton-hinder.pdf> [2019-04-11]

Dempsey N, Bramley G Power S & Brown C (2009). *The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability*. Sustainable Development. vol. 19. nr. 5/2011, sid. 289-300.
Tillgänglig:https://www.researchgate.net/publication/229889535_The_Social_Dimension_of_Sustainable_Development_Defining_Urban_Social_Sustainability, [2019-04-15].

Dis/order (2019) *About*
Tillgänglig: <http://www.disorder.nu/About/> [2019-04-05]

Globala målen (2019) *Globala målen*
Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/> [2019-05-02]

Gustavsson, Eva och Elander, Ingemar (2013) *Social hållbarhet inte bara "sustainababble"? Från mångtydig vision till analytiskt redskap vid uppföljning av stadsbyggnadsprojekt*, Centrum för Urbana och Regionala Studiers skriftserie,69, Örebro: Örebro Universitet.
Tillgänglig: <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:697644/FULLTEXT01.pdf> [2019-12-08]

Fastighetsvärlden (2015) *14 största arkitekterna*
Tillgänglig: <https://www.fastighetsvarlden.se/analys-fakta/topplistor/14-storstaarkitekterna/>: [2019-05-17]

From, Lena. (2011) *Forskningsöversikt; Hållbar stadsutveckling*, Formas, Stockholm 2011
Tillgänglig:https://www.boverket.se/contentassets/5c983ab67c7e46f997853b80215ea016/hallbar_stadsutveckling.pdf [2019-12-08]

Littig, B., Griessler, E. (2005) *Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory*, International Journal of Sustainable Development, 8:1-2
Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/5107699_Social_sustainability_A_catchword_between_political_pragmatism_and_social_theory [2019-04-04]

Olsson, Sören (2012) *Social hållbarhet i ett planeringsperspektiv*
Tillgänglig: <https://studylibsv.com/doc/996596/social-h%C3%A5llbarhet-i-ett-planeringsperspektiv> [2019-12-09]

Regeringskansliet (2019) *Agenda 2030 och globala målen*
Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030> [2019-05-02]

SKL [Sveriges Kommuner och Landsting]. (2010). *Hållbar stadsutveckling. Positionspapper*. Stockholm: Sveriges Kommuner och landsting.
Tillgänglig: <https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/5208.pdf> [2019-12-07]

SOU (2016) *Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande*.
Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/48e909/contentassets/16dfd1fed76e42dd9f40c9229637e44b/latfler-forma-framtiden-sou-20165-del-a.pdf> [2019-08-14]

Stenberg, J., Abrahamsson H., Benesch H., Berg M., Castell P., Corkhill E., Danielsson S., Friden, A., Heed Styffe, R., Jadelius, L., Larberg, V., Tahvilzadeh, N. (2013) *Framtiden är redan här- hur invånare kan bli medskapare i stadens utveckling*. Formas
Tillgänglig: http://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/174504/local_174504.pdf [2019-05-03]

Ström, L., Molnar, S., Isemo, S. (2017). *Social hållbarhet ur ett samhällsplaneringsperspektiv - en kunskapsöversikt*. Mistra Urban Futures Report 2017:4
Tillgänglig: <https://www.mistraurbanfutures.org/sites/mistraurbanfutures.org/files/Rapport-2017-4.pdf> [2019-12-12]

Sweco (2019) *Social hållbarhet*
Tillgänglig: <https://www.sweco.se/vart-erbjudande/i-fokus/social-hallbarhet/> [2019-04-05]

WCED (1987) *Our common future*
Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [2019-04-02]

Tryckta källor:

Arnstein Sherry R, "*A Ladder of Citizen Participation*," Journal of the American Institute of Planners, Vol. 35, No. 4, 1969. 216-224

Bengs, Christer (2005) *Glest eller tätt- inget givet val* Frank, Gun (red.) (2005). Spelet om staden. Stockholm: Formas. 101-108.

Hedenfelt, Eva (2013) *Hållbarhetsanalys av städer och stadsutveckling – Ett integrerat perspektiv på staden som ett socioekologiskt, komplext system*, Malmö University Publications in Urban Studies (MAPIUS), Malmö högskola, Institutionen för urbana studier. 15-144.

Hilding- Rydevik , Tuija (2005) *Hållbar utveckling- en dimridå?* Frank, Gun (red.) (2005). Spelet om staden. Stockholm: Formas- 67-78.

Karlsson, M. (2011) *Kan medborgardialoger stärka den representativa demokratin?*. I A. S. Hellberg, M. Karlsson, H. Larsson, E. Lundberg, M. Persson, Monika (Red). Perspektiv på offentlig verksamhet i utveckling: Tolv kapitel om demokrati, styrning och effektivitet. Örebro: Örebro Universitet. 113-120

Nyström, J och Tonell, L (2012). *Planeringens grunder, en översikt*. Studentlitteratur AB. Lund. 15-22.

Thunström, Moa (2015) *Gemenskap i den hållbara staden- social hållbarhet och medborgarinflytande*. Lindholm, Teresa, Oliveira e Costa, Sandra & Wiberg, Sofia (red.) *Medborgardialog - demokrati eller dekoration?: tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen*. Stockholm: Arkus. 53-63.

Ullstad, Erland (2008). *Hållbar stadsutveckling: en politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Stockholm: Sveriges arkitekter. 60- 67.

Muntliga källor:

Karin Andersson, Landskapsarkitekt, Disorder. (2019-05-15)

Pernilla Melin, Affärsområdeschef statistik och undersökning, SWECO (2019-05-14)

